

Tétel 10.

MADÁCH IMRE: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

TANTÁRGY	SZINT	TÍPUS
Irodalom	Középszint	Tétel

TÉMAKÖR	Színház- és drámatörténet
TANANYAG CÍME	Madách Imre: Az ember tragédiája

A tétel vázlatja:

- I. A Tragédia szerzője
- II. Esmék az „oroszlánbarlangból”
- III. A Tragédia születése
- IV. A Tragédia szerkezete
- V. A Tragédia hősei

I. A Tragédia szerzője

Ahogy Kölcsey a Hymnust, Vörösmarty a Szózatot vagy Petőfi a János vitézt, Madách Imréről is elmondható, hogy ha csupán az Ember tragédiáját írta volna meg, akkor is előkelő helyet foglal el irodalmunkban.

Madách nem „egykötetes” szerző: számos, jelentős, bár kevésbé ismert **színpadi mű** fűződik a nevéhez.

Művei:

- *Férfi és nő*
- *Mária királynő*
- *Mózes*
- *Csák végnapjai*
- *A civilizátor*

Ezekben a műveiben is találkozhatunk azokkal a kérdésekkel, **problémakörökkel**, melyek a Tragédiában is foglalkoztatták.

Problémakörök:

- férfi és nő kapcsolata,
- a tömeg és a vezér (nép és „titáni” hős) viszonya,
- a tömeg történelmi szerepe,
- az egyéni lét célja,
- a történelmi fejlődés kérdése.

A **tudományos** és **filozófiai kérdések**, bölcséleti művek iránti érdeklődése, fogékonysága kora ifjúságától jelen volt Madách életében.

Filozófiai hatások:

- Hegel történetfilozófiája
- Fourier utópista szocialista tanai
- Feuerbach materializmusa
- Büchner determinizmusa
- Kierkegaard lételmélete
- Goethe *Faustja*
- Byron *Káinja*... a teljesség igénye nélkül

Róluk később még bővebben is szó esik majd...

Tudományos hatások:

- frenológia (koponyatan)
- biológiai determinizmus
- fagyhalál-elmélet
- stb.

Az ember tragédiájának filozófiájához, világszemléletének formálódásához személyes tapasztalatai, **életének** boldog és tragikus fordulatai egyaránt hozzájárultak.

Élete:

- 1823-ban a Nógrád megyei Alsósztrégován született vidéki középbirtokos nemesi családban.
- Édesapja a megye nagynevű és elismert ügyvédje volt, aki tekintélyes könyvtárral és műveltséggel rendelkezett. Jártas volt a természettudományokban.
- Édesanyja: Majthényi Anna konzervatív magyar nagyasszony volt. Szigorú, puritán erkölcsű, tekintélyt parancsoló jelenség volt.
- Két nővérével és két öccsével nőtt fel.
- Korán elveszítette édesapját: részben ennek és beteges alkatának tudható be zárkózott, visszahúzódó természete.
- Édesanyja konzervatív szellemben nevelte, és később is erősen befolyásolta sorsát.
- Pestre ment jogot hallgatni: baráti köre liberális ifjakkból állt, és itt ismerkedett meg a romantika irodalmával és a színházi élettel is.
- Ekkor kezdett el drámákat írni. (pl. Commodus)
- Ügyvédi vizsgáját követően Balassagyarmaton lett joggyakornok, majd aljegyző.
- Részt vesz Nógrád megye közeletében mindaddig, amíg egészségi állapota miatt le kellett mondania az aljegyzőségről.
- 1844-ben ismerkedett meg Fráter Erzsébettel, akit hamarosan – anyja, valamint legjobb barátja, Szontágh Pál tanácsa ellenére – feleségül vett.
- Az esküvő után Sztrégováról, az anyai házból átköltöztek a család csesztvei birtokára.
- Fráter Erzsébet kikapós, szabados természetű asszony volt, kapcsolatuk idővel tönkrement.
- Csesztvei háza a szabadelvű ellenzék gyülekező helye lett, Madách két öccsével egyetemben forradalmi eszméket vallott.
- A szabadságharcban betegsége miatt nem vehetett részt, de a vereség után a nógrádi csapatok fegyvereit Madách birtokán rejtették el, Kossuth titkárát, Rákóczy Jánost pedig ugyanitt bújtatták el.
- A megtorlás Madáchot is elérte: börtönbe vetették a titkár rejtegetéséért.

MADÁCH IMRE: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

- A szabadságharc más szempontból is egyéni tragédiájává vált: nővére, Mária és annak családja rablótámadás áldozata lett; öccse, Pál pedig futárként vesztette életét.
- A börtönből hazatérve sem várt rá békés családi otthon: felesége botránnyairól és hűtlenségéről hallott vádak hatására 1854-ben elvált az asszonytól.
- A válást követően javult a viszonya anyjával, hazatért Sztregovára, és újra kivette részét a közéletből: Nógrád megye országgyűlési képviselője lett.
- Megírta a *Tragédiát*, amit Aranyak küldött el véleményezésre.
- 1862-ben a Kisfaludy Társaság tagja lett, majd 1863-ban a Tudományos Akadémia tagjává választották.
- 1864-ben, Alsósztrégován halt meg 41 éves korában.

II. Eszmék az „oroszlánbarlangból”

Madách a sztregovai kúria dolgozószobáját nevezte „oroszlánbarlangnak”, ahol drámái is születtek, és ahol kedvenc **filozófusainak**, **tudósainak** művei sorakoztak a polcokon.

BÖLCSELET ÉS TUDOMÁNY	
FILOZÓFUS / TUDÓS	ESZME
Rousseau	Népfelség-elv: a nép választja királyait, és így népnek van joga leváltani is őket. Egyenlőség: az ember „fehér lappal” jön a világra (romlatlanul), de a születési előjogok (nemesek <=> pórnép), a magántulajdon (gazdag <=> szegény) és a társadalom teszi erkölcsi értelemben romlottá. „Vissza a természethez!” – azaz a romlatlan természetességhez.
Voltaire	Antiklerikalizmus: egyházellenesség jellemzi. Az egyházban látja megtestesülni a felvilágosodás legfőbb ellenlábását, a babonák és a szellemi sötétség fenntartóját. Voltaire racionalista volt (lásd lent!).
Hegel	Történelemszemléletének alapja, hogy minden kornak megvolt a maga központi, vezéreszméje (tézis), amit a következő kor megtagadott, létrehozva egy vele ellentétes eszmét (antitézis), majd az előző kettő „talaján” született egy újabb eszme (szintézis).
Feuerbach	Materialista filozófus, aki csak az anyagot tartja egyedüli létezőnek. Az ember tisztán anyag, a gondolkodás pedig agyi funkció csupán.

Tétel 10.

MADÁCH IMRE: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

Kierkegaard	Filozófiájának alapja, hogy ez a világ nem ideális az ember számára, mert nem tudja önmagát megvalósítani benne. A világ nem ésszerű, a teljes élet elérése lehetetlen. Belső szabadságunk azonban van, mely döntéseinkben ölt testet.
Büchner	Determinizmusa alapján minden jelenséget az egyetemes okság befolyásol. Tetteinket tőlünk független tényezők (pl. biológiai adottságaink) határozzák meg.
Fourier	A falanszter-elmélet utópista szocialista megalkotója, Charles Fourier (Furié) egy ideális, kollektivistikus társadalom lakó- és munkahelyének szánta. Egy olyan világot álmodott meg, amely munkamegosztáson, a javak egyenlő és közös elosztásán és a tudományos világtéren alapszik.
ESZME, ELV	LEÍRÁS
racionalizmus	Észelvűség: filozófia, mely a tiszta, józan észbe vetett hiten alapszik, és amely szerint minden jelenség ésszerű alapon megmagyarázható.
empirizmus	Tapasztalatelvűség: filozófia, mely szerint ismereteket csak az érzékszerveinken keresztül felfogható, tapasztalati (kísérlettel vizsgálható) világból meríthetünk.
deizmus	Isten létének elfogadásából kiinduló filozófia, mely azonban a gondviselés létezését elutasítja (Isten megteremtette a világot, azonban nem törődött többet vele.)
panteizmus	Filozófia, mely szerint Isten a teremtett világban nyilvánul meg, ölt testet.
mechanikus materializmus	A világot mint egy gépezetet képzelel el, melyet kizárólag a fizikai törvények irányítanak.
frenológia	Koponyatan: Madách korában kedvelt tudományos elmélet, mely a koponya alakjának és arányainak vizsgálatára épült. A koponya típusa alapján személyiségjegyeket, képességeket rendeltek a vizsgált személyhez.
fagyhalál-elmélet	A Föld energiaforrásainak kimerülését, majd a földi világ kihűlését előrevetítő elmélet.
morálstatisztika	A nagy számok törvénye alapján vizsgálja az erkölcsiséget, elsősorban a közerkölcsöt.

Ebben az eszmei háttérben gyökerezett a *Tragédia* filozófiája is, itt, az „oroszlánbarlangban” **született** a nagy mű.

III. A Tragédia születése

Madáchot, az író, sokáig visszhangtalanság övezte: alkotói karrierje lassan ívelt fel, viszonylag későn kóstolhatott bele a sikerbe. Így történt ez a **Tragédia indulásánál** is...

A Tragédia indulása

- Az *Ember tragédiájának* megírásához igen rövid időre volt csak szüksége Madáchnak: 1859. február 17. és 1860. március 26-a között született meg a mű.
- Barátai biztatására vitte el Pestre 1861.ben, hogy kikérje róla Arany János véleményét.
- Arany először gyenge Faust-utánezatnak titulálta, de hamarosan újraolvasva már „igen jeles mű”-nek tartja, egy írói tehetség alkotásának.
- Egy évvel később, 1862-ben jelent meg a magyar irodalom legjelentősebb **emberiségkölteménye**, az *Ember tragédiája* nyomtatásban.

Emberiségköltemény

- Az *Ember tragédiájának* műfaja komplex meghatározást igényel:
 - emberiségköltemény, hiszen alapvető **létkérdésekre**, egyetemes emberi problémákra keresi a választ,
 - drámai költemény, verses formáját tekintve,
 - lírai dráma, ha vallomásos, közvetlen, személyes hangjára gondolunk,
 - könyvdráma, mert filozofikus jellege miatt eredetileg csak olvasásra szánta Madách.

(A dráma azóta nagy karriert futott be: nem csak, hogy színpadra való, de igen kedvelt és népszerű alkotás itthon és külföldön egyaránt.)

Létkérdések a Tragédiában

- Van-e célja az emberi életnek, létezésnek?
- Van-e szabad akaratunk?
- Van-e haladás, fejlődés a történelemben?
- Milyen viszonyban áll egymással a tömeg és a vezér? Mi az egyén szerepe?
- Beleszólhat-e a tömeg a történelem irányításába?
- Mi jellemzi a férfi és nő kapcsolatát? Mi a nemek szerepe?
- Megismerhető-e számunkra a világ? Vagy kifürkészhetetlen?

Ezeket a kérdéseket az irodalom kezdete óta számtalan alkotás vetette fel újra és újra: ők lehetnek a Tragédia műfaji, eszmei **előzményei, mintái**.

Előzmények, minták

- Dante *Isteni színjátéka*,
- Milton *Az elveszett paradicsom* című műve,
- Goethe *Faustja*
- Byron *Káinja*
- Victor Hugo *Századok legendája*
- *Biblia*

IV. A Tragédia szerkezete

A *Tragédiában* Madách egy egészen egyedi megoldást alkalmaz a történelmi utazás feldolgozására: **mitológiai** hőseivel **álmban** láttatja a történelmet.

Bibliai színek és álomszínek

- A *Tragédiában* a bibliai színek adják a mű keretét.
- Az álomszínek az ókortól (egyiptomi szín) az emberiség történelmét záró, utolsó nagy jégkorszakáig (eszkimó szín) tartanak.
- A bibliai színek a mennyben, az édenben és az édenen kívül játszódnak.
- A történelmi színekben bejárjuk az emberiség történelmének számos emblemikus helyszínét: az ókori Egyiptomot, Athént és Rómát, a középkori Bizáncot, a reneszánsz Prágát, az felvilágosult Párizst és a kapitalista Londont, majd a jövőbe repít minket a mű a falanszter, az úr és végül a jégkorszak világába.
- Dramaturgiai szempontból **indokolt** és ugyanakkor rendkívül elegáns is ez a szerkezeti megoldás.

Dramaturgiai indokoltság

- A *Tragédia* történelmi színeiben Madách a „**hegeli triáda**” elvét alkalmazza.
- A hegeli triáda értelmében a történelem folyamán újra és újra feltűnik, majd uralkodóvá válik egy-egy eszme (tézis). Az eszméből kiábrándulva az eszme ellenpárja, tagadása (antitézis) válik uralkodóvá. Végül e kettőből továbblépve jutunk el az előbbieket egybeolvasztó, de egyben új minőséget hozó szintézishez.
- A történelmi színek Ádámja minden eszméből kiábrándul (a párizsi szín az egyetlen kivétel), ám mielőtt továbblépne, értékeli azt.

MADÁCH IMRE: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

- Az álom keretei lehetővé teszik, hogy:
 - Ádám végigtekinthessen az emberiség történelmén,
 - „saját bőrén” is megtapasztalhassa az egyes eszmék megvalósulását,
 - a szereplők színről színre új szerepben jelenhessenek meg (koruk embereként),
 - visszatekinthessen a korábbi színekre és kommentálja azokat,
 - ne billentsen ki bennünket az időutazás és a nagy távolságok ténye,
 - fizikai értelemben is védelmet jelent,
 - ne halhasson meg az egyes színekben,
 - Éva ne emlékezzen az álomban látottakra, átéltekre,
 - emlékeztessen arra minket, hogy ez még nem realizálódott, ez még csak fikció, lehetőség (mi persze már tudjuk, hogy nem az).

- A (bibliai) mitikus színek megokoltsága sem kétséges:
 - a mitikus szereplők nem konkrét figurák: az egész emberiség képviselői (Ádám, az örök férfi, Éva pedig az örök nő megtestesítője),
 - a mitikus figurák (lévén, hogy elvont princípiumok megformálói) a történelmi valóságban konkrét megtestesüléssé válhatnak (pl. korabeli fáraó),
 - a bibliai történet az emberiség közös eredettörténete: valami, ami mindannyiunkat összeköt,
 - az emberiség történetét nem az ember primitívebb formáival nyitja, hanem a teremtés és az édenkert nagyszerűségével (a primitív megjelenítést a végére hagyja).

- És mi indokolja az „álom az álomban” párizsi színét?
 - A kettős keretbe fogott szín hangsúlyt, jelentőséget nyer.
 - Az egyetlen szín, melynek végén Ádám nem csalódott, kiábrándult.

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

SZÍN		ESZME	LEÍRÁS
I.	MENNY	deizmus	„A gép forog – az alkotó pihen.” A világot megteremti Isten, de gondoskodik róla. (Nincs gondviselés!)
		mechanikus materializmus	„A gép forog – az alkotó pihen.” A világot gépnek, szerkezetnek ábrázolja.
			Isten és Lucifer vitája: Lucifer tagadja az isteni Teremtés nagyszerűségét. Kifogásai: a) a teremtés megismételhető (az ember is képes rá) b) a teremtés öncélú (Isten dicsőségére) c) egyhangú teremtés Lucifer érvelésének gyengéje: ő maga is teremtmény.
		Hegel dialektikája	Lucifer léte szükségszerű: ő Istennel szemben a másik pólus, ezért nem bántja az Úr (az ellentétek feltételezik egymás létét)
II.	PARADICSOM		Isten nincs jelen, csak a hangját hallhatja (az Úr hangja) az ember.
		deizmus	Két fát adott Lucifernek az Úr: lehetőséget ad neki, hogy harcba szálljon vele az emberért. Az első emberpár öntudatlan, harmóniában él az ember a természettel és egymással (Éden-nosztalgia). Szimbolikus alakok. A bűnbe esett az ember elnyeri függetlenségét, szabadságát, de ezzel együtt elveszti a halhatatlanságot. Éva viszi bűnbe Ádámot (Fráter Erzsi). Ádám használni akarja szabadságát: küzdeni fog.

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

SZÍN		ESZME	LEÍRÁS
III.	ÉDENEN TÚL		<p>Ádám, az alkotó, fausti ember (földet művel), Éva visszahozza az elvesztett Édent (lugasépítés) A nő roppant ellentmondásos, de a férfit megtartó erők közé tartozik.</p> <p>Az első emberpár öntudatra ébredt, megjelenik a család és a tulajdon fogalma.</p> <p>Tudásvágy (a kiűzetés oka is egyben): ezúttal Ádám a kíváncsi, tudni szeretné faja jövőjét. (Képes-e az ember elszakadni Istentől, és kézbe venni a saját sorsát?) Lucifer álmot bocsát rá, melyben Ádám végignézheti/-élheti az emberiség egész történelmét.</p>
IV.	EGYIPTOM Ádám: ifjú fáraó Éva: rabszolga Lucifer: miniszter	autokrácia (önkényuralom)	<p>„Milliók egy miatt.”</p>
			<p>A fáraó szinte isteni hatalommal bír, de halandó (a piramis építése halhatatlanságát szolgálja). Boldogtalan ember, mert semmiért nem kellett küzdenie, mindene adott. Ebben a világban csak ő szabad, mások elnyomásán alapszik hatalma. Éva menti meg erkölcsi értelemben a fáraót, s vet véget önistenítésének. A szerelem megváltó ereje mutatkozik itt meg (mint Dante és Beatrice, vagy Faust és Margit kapcsolatában).</p>
			<p>Ádám utolsó gesztusa előrevetíti a következő kort: a fáraó maga mellé emeli a rabszolga asszonyt. Elérkezett tehát a demokrácia, az egyenlőség kora.</p>

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

Szín	ESZME	LEÍRÁS
V. ATHÉN Ádám: Miltiádész Éva: Lucia, (M. felesége) Lucifer: harcos	demokrácia	„Egy milliók miatt.” Az egyén szolgálja a közt.
		Miltiádész a nép kezébe helyezi hatalmát, azonban a demagógok ellene fordítják a népet (vezér és tömeg problémaköre). Lucifer szerint a nép szolgálékú, úr kell neki, nem képes élni a hatalmával. Lucia társa a férjének, ám családjá boldogságánál is többre értékeli a közjót.
		A kiábrándult Ádám (a hálátlan nép miatt bukott el az eszme), leszámol a népszabadság eszményével, és az élvezetekbe akarja vetni magát.
VI. RÓMA Ádám: Sergiolus (patrícius) Éva: Júlia (kéjhölgy) Lucifer: Milo (patrícius)	hedonizmus	Egy orgiába csöppenünk – ezúttal a hanyatló Római Birodalom idejében. Erkölcstelen és szentségtelen kor ez (pl. halottgyalázás), ahol azonban Lucifer igen otthonosan érzi magát. A római szín nem egy eszme, hanem egy életforma bukását mutatja be. Ádám még ebben a romlott korban is az eszményi szerelmet keresi. Évában partnert talál. Mindketten elutasítja a züllött kort, és kilépnek belőle.
		Ehhez első lépésként új hivatásra és új eszmére van szükség. A Péter apostol hirdette kereszténység lesz ez az eszme.

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

Szín	ESZME	LEÍRÁS
VII. BIZÁNC Ádám: Tankréd Éva: Izóra Lucifer: fegyverhordozó		<p>Az új eszme a kereszténység, az új hivatás pedig Isten szolgálata. A színben megjelenő egyház a gyűlölet, a viszályok tanává tette a kereszténységet (Konstantinápolyban félnek a keresztiesektől, pusztítás, eretnekegetés). Éva zárdába vonul, hogy erényét megóvja. Ádámot és Évát fizikai értelemben választja el egymástól a korszak (test és lélek különválása). Nem teljesülhet be a szerelmük, akárcsak Abélard és Héloïse szerelme.</p> <p>Ádám újra akarja teremteni a kort, de a középkorban az egyén nem győzedelmeskedhet. Lucifer szavaival: a kornak „úszója, nem vezére az egyén”.</p>
		<p>Ádám kiábrándul, ám ezúttal nem az élvezetekbe, hanem a tudomány elefántcsonttoronyába menekül.</p>
VIII. PRÁGA I. Ádám: Kepler Éva: Kepler felesége, Müller Borbála Lucifer: Kepler famulusa		<p>A reneszánsz kornak nem a vonzó oldalát, hanem ellentmondásosságát domborítja ki: a tudomány (reneszánsz) és babona (középkor) együttélése ez.</p> <p>Ádám békére vágyik, távol akar maradni a világ zajától. A reneszánsz tudós elvonultan él mint udvari csillagász Habsburg Rudolf prágai udvarában. Rudolf azonban nem csillagász, hanem alkimista és asztrológiai ismeretei miatt foglalkoztatja. Kepler felvilágosult tudósként babonának tartja mindezt, de Rudolf pénzéből tartja el feleségét, fedezi annak magas igényeit. Müller Borbála alakja áll legközelebb Fráter Erzsébet alakjához (könnyelmű, férjét megcsaló asszonynak). Kepler végül rádöbben, hogy a korszak alacsonyítja le asszonyát. a Borbálának szelet csapó udvaronc és maga a kor hitványságára - ezzel mintegy felmenti asszonyát.</p>
		<p>Kepler egy új kort kíván, ahol felvilágosodott és a feudális béklyóktól megszabadult elme áll a középpontban, és ahol származás miatt nem nézik le az embert (egyenlőség, testvériség).</p>

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

	SZÍN	ESZME	LEÍRÁS
IX.	PÁRIZS Ádám: Danton Éva: kettős szerepben => márkinő, pórnök Lucifer: bakó	Szabadság, egyenlőség, testvériség (a francia forradalom hármasszava)	Ezt a színt nevezik „álom az álomban” színnek. Rendkívül mozgalmas tablóban ábrázolja a francia forradalmat. Ezúttal a haza lép az egyén helyett az első helyre. Ellentmondásos, de nagy korszak ez. Danton elfogadja a forradalmi erőszakot, azonban a nép vérszomja túlmegy a határon: a forradalom tiszta eszméi gyilkos ideológiává válnak a gyakorlatban. Ebben a környezetben a nő figurája is ellentmondásos: egyik arca a kifinomult, művelt márkinő (guillotine alatt végzi), másik arc a közönséges pórnök (taszítja Dantont). A nép (tömeg) és a vezér problémaköre is felvetődik ismét: ez a nép befolyásolható, de nem romlott. Bár a forradalom „megeszi gyermekeit”, de az eszmék attól még változatlanul érvényesek.
X.	PRÁGA Ádám: Kepler Éva: Kepler felesége, Müller Borbála Lucifer: Kepler famulusa	felvilágosodás Rousseau empirizmus	Az „az álom az álomban” dramaturgiai megoldása itt nyeri el értelmét: segítségével Kepler a párizsi színt kívülről értékelheti. Így a végső konklúzió: a forradalmat minden kegyetlenségével, borzalmával együtt is vállalni kell. (Madáchban elevenen élt az 1848-as forradalom nosztalgiája.) Zárásként Rousseau „Ki a szabadba!” empirista gondolata jelenik meg. Kepler, akárcsak Faust, eldobja könyveit, ám vele szemben nem az élet élvezetéért cserébe teszi ezt, hanem a könyvek számára a múlt előítéleteit, babonáit hordozzák (felvilágosult gondolat). – „Ki a szabadba! – rousseau-i gondolat megjelenése (empirizmus, felvilágosodás) - ars poeticus: a forradalom eszméi nemcsak a társadalom, az egyén, hanem a művészetek felszabadulását is magával hozza (romantika programja).

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

Szín	ESZME	LEÍRÁS
XI. LONDON Ádám: munkásruhában Éva: polgárlány Lucifer: munkásruhában	kapitalizmus szabad verseny	<p>Ez a szín Madách jelenében, a kapitalizmus korában játszódik. Az új eszme a szabad verseny. Angliában vagyunk, az ipari forradalom idején, a helyszín jelképes értékű: egy vásár, ahol minden és mindenki eladó (akárcsak Thackeray <i>A hiúság vására</i> című művében).</p> <p>A szín felépítése követi a vásárok hangulatát: rövid, lazán kapcsolódó jelenetek kaleidoszkópszerű összefűzéséből áll. Kritikusan szemléli kora társadalmát: értékvesztettnek, kiábrándítónak, üresnek és embertelennek ábrázolja. Az ember pótolható (Lovel-jelenet). A nőt is lealjasítja ez a korszak, de még mindig Éva képes a jelenen (haláltáncszerű jelenet, mint Arany <i>Hídavatás</i> című balladájában) pusztulásra ítélt társadalmán felülemelkedni.</p> <p>Olyan társadalom után vágyakozik Ádám, ami nem büntet, hanem véd, közös erővel és a tudomány segítségével működik.</p>
XII. FALANSZTER Ádám: falanszterruhában Éva: anya a falanszterben Lucifer: falanszterruhában	Fourrier falansztere platonista államfilozófia kollektívizmus uniformizmus frenológia, biológiai determinizmus, racionálizmus, utilitarizmus	<p>Ez az első utópisztikus szín a jövőből: egy állam, mely Fourier, francia utópista szocialista és Platón (Állam) eszméi alapján jött létre. Kollektivistikus társadalom, amit tudományos alapon irányítanak (pl. frenológia). Fourier-től csak a társadalmi keretet veszi át, és pesszimista tartalommal tölti fel. A gyermeknevelésről szóló rész Platón: <i>Állam</i> című művéből származik. A falanszter államának előnye, hogy megvalósul benne a világbéke és a javakból való egyenlő részesedés (kollektívizmus). Hátránya, hogy elszűrkíti az egyéniséget, és a természetes ösztönök, vágyak visszaszorításával jár együtt.</p> <p>Uralkodó elvei: az uniformizmus (=> egyenruha, nincs név csak szám), a racionalizmus, a biológiai determinizmus (pl. koponyatan), az utilitarizmus (a hasznosság elve). Ez a világ Orwell 1984, illetve Huxley Szép új világához áll a legközelebb.</p>

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

Szín	ESZME	LEÍRÁS
		<p>A társadalom abszolút vezetői a tudósok, akik egy kozmikus katasztrófa megelőzésén fáradoznak (a Föld készleteinek végső kiaknázása és a fagyhalál). Azonban kutatásaik öncélúak (pl. homunculus-kísérlet), és gátat szab nekik a természet (a Föld Szelleme széttöri a lombikot).</p> <p>A falanszter földhözragadt világából „magasabb szférákba” vágyik:</p>
XIII.	ÚR Ádám: öreg ember Éva: Lucifer: Lucifer	<p>Ádám fizikai értelemben elvagyódik a hanyatló Földről, szellemi értelemben pedig a testi világból, tisztán szellemi lényként akar élni. A Föld Szelleme (talán a gravitáció) ezt nem engedi. Kudarca ellenére is próbálkozik, még a halál sem tántoríthatja el. Végül elalél. Lucifer elégedett: ha Ádám pusztá anyaggá válik, s örök időkre az űrben lebeg, mint egy halott bolygó, sikerrel járt: elbuktatta Isten teremtményét. A Föld Szelleme azonban ismét közbelép, megmenti Ádámot. Sokan az űrhajózás korának utópiájaként értelmezik ezt a színt (valóban a gravitáció volt sokáig az akadály).</p> <p>A Földre visszatérve Ádám vállalja a további küzdelmet.</p>
XIV.	ESZKIMÓ Ádám: aggastyán Éva: vadember Lucifer: Ádám kísérője	<p>fagyhalál-elmélet</p> <p>A történelem utolsó felvonása. Végső kérdés: lehetséges-e tovább küzdeni a Földön? A tudomány révén az emberiség végül nem tudta elkerülni a végső katasztrófát. A Föld kihűlt, az Egyenlítő környékén is jégkor uralkodik. Külső, kozmikus erők okozzák világunk pusztulását. Ebből a szemszögből nézve devalválódnak, értelmetlennek tűnnek az eddigi küzdelmek. Az emberiség elkorcsosult, állatias vademberré, ösztönlényekké váltak. A jégkorban újra a félelem és az éhség az úr. Ádám végleg kiábrándul: értelmetlennek látja az emberi történelmet a végkifejlet ismeretében. Éva megjelenése csak tovább mélyíti elkeseredését, kétségbeesését.</p>

A TRAGÉDIA SZERKEZETE

Szín	ESZME	LEÍRÁS
XV. ÉDENEN TÚL		<p>Újra a III. szín világában vagyunk, Ádám felébred. Ádám és Lucifer végső vitája, melyben Lucifer a sorsába való beletörődésre biztatja Ádámot. Valójában a beletörődés alatt gyávaságot ért. Erre Ádám szabad akaratára hivatkozik.</p> <p>Lucifer a morálstatisztikával támasztja alá érvelését. Ekkor kelti fel Ádámban az öngyilkosság gondolatát. Érve: így legalább dacolhat Isten akaratával, szembe mehet a sorsával.</p>
		<p>A nagy számok törvényének értelmében: az egyes (az egyén) elkerülheti a nagy egészre (emberiség) kiszabott végzetet.</p>
	morálstatisztika	<p>Lucifer azonban tudja, hogy Ádám öngyilkossága teljesen hiábavaló, hiszen Éva már gyermeket vár, azaz az ember történelme kezdetét vette. Ádámot lesújtja Éva híre, majd ismét felemeli. Így tud végül elfordulni Lucifertől. Az Úrnak azonban még feltesz három kérdést:</p> <ol style="list-style-type: none">1) „E szűk határu lét-e mindenem?” Az Úr válasza: a bizonytalanság jótékony hatású, az erkölcsi nagyság biztosítója (nem tudjuk, mi vár ránk a halál után, lesz-e számonkérés).2) „Megy-é előbbre majdan fajzatom?” Az Úr erre a kérdésre nem ad választ: nem cáfolja, és nem is támasztja alá a történelmi képek hitelességét.3) „Van-é jutalma a nemes kebelnek, / Melyet kigúnyol vérhullásáért / A kislelkű tömeg?” Erre a kérdésre az angyalok kara felel: ne a tömeg háláját várja, hanem „önbecsét” (etikus magatartás) tekintse célnak. Az Úr zárszava nem oszlatja el a homályt, de optimista küzdelmet hirdet a hit és bizalom megtartó erejére támaszkodva.

V. A Tragédia hősei

A három főszereplő egyúttal három **életszféra** megtestesítője is egyben.

A TRAGÉDIA SZEREPLŐI

ÁDÁM

- A férfi princípium (alapvető jellegzetesség) megtestesítője: aktív, tudatos, alkotó, célvezérelt, álmodozó és küzdő alkat.
- Kitartó és önmagához hű és következetes: folyton elbukik, majd ismét feláll.
- Az erkölce hajtja őt tovább: állítja fel és irányítja őt újabb küzdelmek felé.
- „Isten teremtő társa.” (*Martinkó András*)

ÉVA

- A női princípium megtestesülése: passzív, ösztönös, befogadó, sodródó, gyakorlatias és megnyugvást hozó alkat.
- Szerepe kettős, mert egyrészt ő Ádám számára inspiráló, megtisztító és felemelő erő, másrészt viszont mindig az adott korszak „terméke”: mindig olyan, mint a kor. Pl. Ezért lehetséges, hogy az ellentmondásos párizsi színben Éva alakja is megkettőződik.
- Kulcsszerepet a dráma zárásában kap: ő adja vissza az öngyilkosság szélén álló Ádámot az életnek. Megosztja vele, hogy gyermeket vár.
- Intuíciója révén képes meghallani és megérteni az angyalok szavát.
- Ezen keresztül sejtje meg, és érzi át újra meg újra az elveszett édeni állapotot. Ádám felé is ő közvetíti ezt az (meg)érzést. Ő épít „lugast” (otthont) az elveszett éden mintájára.
- Ösztönös, természeti lény, ezért nem tud vele igazán mit kezdeni Lucifer a hideg logikájával.
- Ellentmondásos alakjában felismerhetők Madách édesanyjának és feleségének vonásai egyaránt.

LUCIFER

- Lucifer az ősi tagadás szelleme.
- Isten ellen lázadó arkangyal, aki azonban maga is teremtmény.
- Létezése szükségszerű: hiszen a fény is csak akkor látható, ha van mellette árnyék.
- Célja, hogy elbuktassa Isten teremtményét, az embert, ez által pedig (szemben a többi arkangyal véleményével) kétségessé tegye a teremtés nagyszerűségét.
- Lépten-nyomon Ádám elé hamis képet fest a történelemről: az adott korszak árnyoldalát mutatja be, soha sem nagyszerűségében enged bepillantani a korba.
- A logikus, számító és érzelemmentes értelem megtestesítője.
- Megközelítése, kritikája csak romboló szándékú: nem is próbál megoldást találni a problémákra.
- Fölényes és cinikus figura.
- Ádámot mégis rendszerint előreviszi ez a kritika, mert Ádám karakterének szerves része a küzdelem, a versengés vágya.
- Lucifer figuráját Madách legjobb barátjáról, a rendkívül szellemes és okos Szontágh Pálról mintázta.